«ՅԱՌԱՋ» ՕՐԱԹԵՐԹԻ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԲԱԲԿԷՆ ԱՐԱՐՔՑԵԱՆԻ ՀԵՏ

Վերջերս Փարիզում էր գտնվում Հայաստանի հանրապետության Գերագույն խորհրդի փոխ-նախագահ Բաբկեն Արարքցյանը, պրոպագանդիստական լայն աշխատանք ծավալելով ֆրանսիական շրջանակներում Գետաշեն-Մարտունաշենի, ինչպես նաև Հայաստանի նկատմամբ Կրեմլ-Բաքու առանցքի ուժերի նախահարձակ քաղաքականությունը բացահայտելու ուղղությամբ:

ՀԱՐՑ.- **Հայ ժողովուրդին արցախեան պայքարը, անկեղծութեան շրջանակին մէջ, առաջին ու լաւագոյն յենակը պիտի ըլլար Գորպաչովեան վերակառուցումին: Չեղաւ, որովհետեւ բացակայ էր անկեղծութեան յատկանիշը: Չեղաւ ու զայրոյթներ գրգռեց, որովհետեւ առաջին քայլէն մերկացուց քաղաքական ճարպիկ բեմադրութիւն մը: Մոսկուան չներեց այս յանդգնութիւնը եւ առիթ կը փնտռէ վրէժխնդրութեան: Այս բովանդակութեան մէջ հաւանօրէն կարելի չէ ըսել թէ Հայաստանի իշխանութեան համար անակնկալներ եղան Մարտունաշէնի, Գետաշէնի վերջին տասնօրեակի դէպքերը:**

Պ.- Այս փորձը արդէն տեսել էինք Լիտվայի պարագայում ու հաշուել էինք կենտրոնի առաջիկայ քայլերը: Իսկ ապրիլի 3-ից տարբեր լուրեր կային, որ պիտի սկսուի նոր ալիք Ադրբեջանում ապրող հայ բնակչութեան հանդէպ: Տարբեր գործողութիւններ էին տեղի ունենում զինուորականների կողմից Ղարաբաղում, Գետաշէնում, Մարտունաշէնում: Այս ամէնը յստակուեց, երբ յայտնի դարձաւ Մութալիբովի ապրիլի 16-ի գաղտնի խորհրդակցութիւնը, ուր հրաւիրուել էին Ադրբեջանի ՊԱԿ-ի, ներքին գործերի, պաշտպանութեան ներկայացուցիչները, որոնք մշակեցին յստակ ծրագիր, որ հետեւեալ երկու պայմաններից մէկը պէտք է դնէր Ադրբեջանի հայ բնակչութեան առաջ. կամ Ադրբեջանի օրէնքներին ենթարկուեն ու զինաթափուեն, որը բնականաբար կը բերէր բնաջնջման, կամ տեղահանուեն:

Այդ անուանում էին որպէս Ադրբեջանի «կայունացման» գործողութիւններ եւ Մութալիբովը պահանջում էր «Ղարաբաղ» եւ «Կռունկ» կոմիտէների ձերբակալումը, Ադրբեջանի ու Հայաստանի սահմանամերձ գօտում տեղադրումը 4-րդ բանակի 23-րդ զօրամասի, որը աւելի քան 60 տոկոսով ադրբեջանցիներով համալրուած է: Նա պահանջում էր նաեւ զինաթափման գործողութիւն Հայաստանում եւ պարտիզաների, յենման կէտերի կառուցում երկու հանրապետութիւնների սահմանի վրայ:

Այս բոլորի մասին տեղեկացուել էին Գորբաչովը, Յազովը, Պուգոն, Կրիւչկովը եւ Մոսկուայի այլ բարձրաստիճան ղեկավարներ:

Հ.- **Մութալիբովի այս ծրագիրը արդեօք ի՞նչ արձագանգ ունեցաւ կեդրոնին կողմէ:**

Պ.- Այս ծրագիրը պէտք է գտնէր ու գտաւ Մոսկուայի հաւանութիւնը, քանի որ Ադրբեջանը Կովկասի միակ համայնավար հանրապետութիւնն է, միակն է որ համաձայնուել է ստորագրել Միութենական պայմանագիրը եւ հետեւաբար Գորբաչովը, Մոսկուան պէտք է տուրք վճարէին նրա այդ դիրքորոշման համար:

Բացի դրանից պէտք է նշել, որ կան հակամութալիբովեան հզօր ուժեր Ադրբեջանում եւ դրանց դէմ պայքարելու, համայնավար վարչակարգը զօրացնելու համար միակ միջոցը հանդիսանում էր հակահայ խաղաքարտը:

Հ.- **Ուրեմն, ծրագիրը կիրարկութեան դրուեցաւ...:**

Պ.- Այո. առաջին քայլը որ արուեց, բնական է, պիտի արուէր ամենաթոյլ կէտում Գետաշէնում ու Մարտունաշէնում: Այս նպատակներով այդ վայրերի զօրքը փոխարինուեց Կիրովաբադից բերուած զօրքով: Այս հանգրուանին Հայաստանի Գերագոյն խորհրդի նախագահը ապրիլի 23-ի իր նամակով զգուշացրեց կենտրոնի իշխանութեանը, անհրաժեշտ նկատելով *«Գետաշէնից եւ Մարտունաշէնից անյապաղ դուրս բերել ադրբեջանական յատուկ ջոկատայիններին, Ադրբեջանի ներքին գործոց նախարարութեան ենթակայութեան ներքոյ գտնուող բոլոր սպառազէն կազմաւորումներին»*:

Նախորդ օրը Լ. Տէր-Պետրոսեանը պահանջել էր Գորբաչովի հետ հեռաձայնային տեսակցութիւն. նոյն օրը (ապրիլի 22) Գերագոյն խորհրդի նախագահութիւնը արտակարգ նստաշրջան հրաւիրեց ապրիլի 25-ի համար: Այդ օրը որոշուեց ստեղծել Գերագոյն խորհրդի յատուկ յանձնաժողով, արտակարգ լիազօրութիւններով մարմին:

Ոչ մի պատասխան չստացուեց, նոյնիսկ չյաջողուեց Գորբաչովի հետ հեռաձայնային խօսակցութիւն: Փորձ կատարուեց կապուել նաեւ Եղցինի հետ, որը հանքագործների մօտ լինելով, կարելի չեղաւ: Սահմանամերձ շրջաններում անընդհատ ընդհարումներ էին տեղի ունենում:

Ապրիլի 28-ին շատ ուժեղ եղան նրանք Երասխաւանում:

Ընդհարումների ընդհանրական բնոյթը միտում ունէր արդարացնել ներքին գործոց նախարարութեան կամ խորհրդային բանակի ուժերի միջամտութիւնը:

Ամսի 30-ին սկսուեցին Գետաշէնի իրադարձութիւնները, շրջափակելով Գետաշէնն ու Մարտունաշէնը:

Հ.- **Մոսկուան ի՞նչ բացատրութիւն կու տար, եթէ կու տար, այս զարգացումներուն:**

Պ.- Մինչ այդ Մոսկուան յայտարարել էր, թէ այդ վայրերում չկայ խաղաղ բնակչութիւն, այլ միայն ահաբեկիչներ: Մինչդեռ ապրիլի 25-ի դրութեամբ Գետաշէնն ունէր 2800 բնակիչ՝ 1300 տղամարդ եւ 1500 կին, որից 900-ը երեխայ եւ 800-ը՝ թոշակառու: Իսկ Մարտունաշէնը 315 բնակիչ 135 տղամարդ եւ 180 կին, 90 երեխայ, 45 թոշակառու:

Ապրիլի 30-ին զօրքը մտել էր Գետաշէն, գրաւել բարձունքները: Այդ լուրերը ստանալուց, մեր կառավարութիւնը կապեր ստեղծեց անձամբ Գորբաչովի հետ ու ղեկավարութեան: Այն ժամանակ մեզ յայտնեցին, որ ազգային անվտանգութեան նիստ էր տեղի ունենում Գորբաչովի նախագահութեամբ ու Գետաշէնի լուրերը նրան զեկուցել էին նիստի ընթացքում:

Հ.- **Նոյն օրը դուք մեկնեցաք Գետաշէն:**

Պ.- Ռազմական ուղղաթիռով մեկնեցի: Ամբողջովին ծուխ էր գիւղի վրայ, տասնեակ տներ ռմբակոծուած էին ու հրդեհուած: Թոյլ չտուեցին մեզ վայրէջք կատարել, չնայած որ երկուսուկէս տոննա սննդամթերք էլ էինք տանում: Նրանք մերժեցին կապ հաստատել իմ ու գիւղի բնակիչների միջեւ: Ուղղաթիռի վառելանիւթը վերջանում էր, ստիպուած ամբողջ բեռների հետ վերադարձանք Երեւան:

Երեկոյեան, անվտանգութեան խորհրդի նիստի աւարտից անմիջապէս յետոյ զանգուածային գրոհ սկսուեց Գետաշէնի ու Մարտունաշէնի վրայ, որի ընթացքում, ըստ մեր տուեալների, տուեցինք շուրջ երեք տասնեակ զոհեր ու բազմաթիւ վիրաւորներ: Թիւերը մօտաւոր են, որովհետեւ ոչ մէկ կապ չկար:

Նոյն օրը Գերագոյն խորհուրդը քննարկում էր այդ հարցերը, յաջորդ օրը նստաշրջանն ընդհատուեց, կազմուեց արտակարգ յանձնաժողովը, կառավարութեան, Գերագոյն խորհրդի նախագահութեան, քաղաքական բոլոր ուժերի ղեկավարների մասնակցութեամբ, յանձնաժողովին տրուեցին լիազօրութիւններ, որպէսզի արագ լուծուեն բոլոր հարցերը:

Մայիսի 1-ին, վերջապէս մեծ դժուարութեամբ թոյլտուութիւն ստացուեց ուղղաթիռներ ուղարկել Գետաշէն, սակայն եղանակի պատճառով չկարողացան վայրէջք կատարել եւ իջան Շահումեան: Բժիշկները փորձեցին մեքենաներով հասնել Գետաշէն, չթողեցին: Ուղղաթիռները վերադարձան Երեւան:

Հ.- **Վերջապէս Լ. Տէր-Պետրոսեան յաջողեցաւ խօսիլ Գորբաչովի հետ:**

Պ.- Միայն մայիսի 1-ին 10 րոպէ խօսեց. ներկայացրեց իրավիճակը եւ պահանջեց ձեզ արդէն ծանօթ երեք կէտերը:

Հ.- **Դէպքերու այս ամփոփ շարայարումէն ետք, որպէս անոնց մասնակից, ի՞նչ է քաղաքական մարդու ձեր մեկնաբանութիւնը այս բոլորին մասին:**

Պ.- Այս բոլորը չի կարող գնահատուել այլ կերպ, քան՝ պետական ահաբեկչութիւն Ադրբեջանի հայ բնակչութեան դէմ: Ակնյայտ է որ կեդրոնը ուղիղ մասնակցութիւն ունի այս գործողութիւնների մէջ, քանի որ առաջին անգամ է որ տեղահանման նպատակով օգտագործուած ուժը խորհրդային բանակն է ու ներքին զօրքերը:

Հայաստանի Գերագոյն խորհրդի բազմաթիւ նախազգուշացումները այն մասին որ ստեղծուած *ստատուս քվոյի* խախտումը կարող է բերել շատ դժուար կացութեան, այսօր իրականացել են, երբ երկրի սահմանամերձ բոլոր շրջաններում տեղի են ունենում մեծ կամ փոքր ընդհարումներ:

Հ.- **Արդեօք այս մարտավարութիւնը Մութալիբովի համայնավար վարչաձեւը պահպանելու հետ չի՞ միտիր նաեւ թիրախ առնելու Հայաստանի իշխանութիւնը:**

Պ.- Անկասկած որ այստեղ բացի Մութալիբովի իշխանութիւնը պահպանելուց, ամէն ինչ ուղղուած է Հայաստանի իշխանութեան, որ վարում է անկախ քաղաքականութիւն: Այս բոլորը նպատակ ունեն ընդհուպ իշխանութեան տապալումը:

Հարցը նրանում է, որ այսօր Հայաստանը միարժէքօրէն հրաժարուելով մարտի 17-ի հանրաքուէից, յայտարարել է իրը՝ սեպտեմբերի 21-ին, այն նպատակով որ բացայայտի անկախութեան մասին ժողովրդի կարծիքը:

Հ.- **Այս տագնապալի շրջանին ի՞նչ պատկեր կը պարզուի երկրին ներսը:**

Պ.- Արդէն վաղուց յայտնի էր, որ Հայաստանում հնարաւոր չէ գտնել ներքին ուժեր, որոնք կարողանային ընդդիմանալ իշխանութեանը, չնայած, գոյութիւն ունեն ընդդիմախօս ուժեր: Եւ պարզ է որ կենտրոնը պէտք ունէր Արցախում, Գետաշէնում, Շահումեանում ստեղծելու այնպիսի իրավիճակ, որը ծանր կացութեան մէջ դնէր Հայաստանի իշխանութեանը:

Հ.- **Սփիւռքի դաշնակցական մամուլին մէջ կարդացինք «Ղարաբաղի ազատութեան մարտիկներ»ու յայտարարութիւն մը, ուր կ'ըսուէր թէ վճռած են հարուածել Ղարաբաղի հայութեան կեանքը խռովող տարրերը, եւլն.: Այս յայտարարութիւնը դեր մը ունեցա՞ւ արդեօք վերջին զարգացումներուն մէջ:**

Պ.- Բոլորը յայտնում են, որ Արցախում, Գետաշէնում, Շահումեանում գործում են դրսից եկած զինեալ ուժեր, այդ՝ պնդումը ամրապնդուեց մամուլի որոշ անհեթեթ յայտարարութիւններով:

Հ.- **Եւ Հայաստան ի՞նչ ուժերով կը յակազդէ յարձակումներուն:**

Պ.- Ինչպէս ասացի, Հայաստանի Հանրապետութիւնը յայտարարեց, որ ստեղծուած *ստատուս քվոյի* վիճակը խախտելու դէպքում չի հանդուրժի եւ կը դիմի ամենավճռական քայլերի: Այսօր ամէն ինչ արւում է Հայաստանի սահմանները ամրապնդելու համար: Բոլոր ուժերը ի գործ դրւում են սահմանների ապահովութեան համար, ե՛ւ ներքին նախարարութեան, ե՛ւ ՊԱԿ-ի ջոկատների մասնակցութեամբ, մենք համոզուած ենք որ ժողովուրդն էլ կարող է ոտքի կանգնել:

Հ.- **Ի՞նչ դեր կրնայ կատարել սփիւռքը:**

Պ.- Պէտք է նշել, որ այս ընթացքում համարեայ բոլոր քաղաքական կազմակերպութիւնները մեծամասնութեամբ նոյն տեսակէտը ունեն: Պէտք է կարողանալ նաեւ համաշխարհային կարծիքը սեւեռել այս հարցի շուրջը եւ այդ առումով յատկապէս մեծ գործ կարող է անել սփիւռքը:

Ե՛ւ Մոսկուայում, ե՛ւ Արեւմուտքում այդ աշխատանքը սկսուել է, ուր որ գտնւում են Հայաստանի ներկայացուցիչները:

Հ.- **Ի՞նչպէս կ'արժեւորէք մղուած պայքարը:**

Պ.- Չնայած ունեցել ենք զոհեր, բայց իսկական հերոսամարտ եղաւ Գետաշէնում, ուր ժողովուրդը դիմադրեց անգամ բանակին: Մինչեւ այսօր դիմադրում էր խուժանին, այսօր ցոյց տուեց որ կը դիմադրի նաեւ բանակին, իր հողը պաշտպանելու համար:

Հարցազրոյցը վարեց ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՅԵԱՆԸ

Մայիս 4, 1991